

УДК 347.918.1/2

МІСЦЕ ТРЕТЕЙСЬКОГО РОЗГЛЯДУ СЕРЕД АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Ілля БУТ,

аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

SUMMARY

This article considers the basic types of alternative dispute resolution that have been applied abroad which are important both for the legal theory and practice. The mentioned methods, including their basic characteristics and orientation are classified by certain criteria allowing the author to determine the place of arbitration among other ways of alternative dispute resolution, and the existence of common points shows the close relationship of the arbitration with other competitive ways. However the characteristic features of arbitration qualitatively distinguish this way from others, justifying the autonomy and independence of the arbitral proceeding.

Key words: alternative dispute resolution, arbitration, classification, competitive ways.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються актуальні для юридичної теорії та практики способи альтернативного вирішення спорів, що знайшли своє застосування в зарубіжних країнах. Зазначені способи, враховуючи основні їх ознаки і спрямування, класифікуються за певними критеріями, що дає змогу автору чітко визначити місце третейського розгляду серед інших способів альтернативного вирішення спорів, а існування спільних рис указує на тісний зв'язок третейського розгляду з іншими змагальними способами. Однак характерні ознаки третейського розгляду якісно відрізняють цей спосіб від інших, на підставі чого обґрунтовується самостійність і незалежність третейського розгляду.

Ключові слова: альтернативне вирішення спорів, третейський розгляд, класифікація, змагальні способи.

Постановка проблеми. Одним із основоположних напрямів на шляху до створення правової держави є закріплення й гарантування захисту цивільних прав і законних інтересів шляхом звернення до судової влади, яка є, так би мовити, інституційною характеристикою правової держави, оскільки саме правосуддя забезпечує реалізацію принципу верховенства права в разі виникнення спору. Однак не слід абсолютизувати роль суду у вирішенні спорів, що неминує виникати у динаміці приватноправових відносин, оскільки це суперечить ідеї побудови громадянського суспільства в Україні, основними ознаками якого можна назвати якомога більшу автономію від держави (розмежування компетенції держави та суспільства), наявність інститутів самоорганізації й саморегуляції, динамічність системи, плюралізм тощо. За таких умов конституційне право кожного обирати та захищати свої права, свободи й законні інтереси будь-яким не забороненим законом способом, дає змогу суспільству формувати інститути захисту права, відмінні від судової влади. Саме таку нішу – між самоуправством і зверненням до суду – посідають альтернативні способи вирішення приватноправових спорів, які забезпечують оперативне, об'єктивне та компетентне вирішення спорів.

Актуальність теми дослідження. Паралельно з проведенням судової реформи потребує комплексного реформування система захисту прав і законних інтересів особи шляхом упровадження якісно нових методів захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів громадян та юридичних осіб, що може бути реалізовано шляхом удосконалення чинного процесуального законодавства – створення можливості застосування способів альтернативного вирішення спорів як поза державною судовою системою, так і всередині неї. Застосування альтернативних судовому захисту способів вирішення при-

ватноправових спорів потребує визначення їх можливих видів (оскільки на законодавчому рівні більшість із них не знайшли свого закріплення), ознак і системних зв'язків. Враховуючи брак наукових досліджень та законодавчого регулювання, виникає необхідність детально дослідити можливі й уже наявні способи альтернативного розв'язання спорів, визначити місце серед них третейського розгляду як способу, що вже знайшов своє застосування при розгляді приватноправових спорів.

Ступінь наукової розробки теми. Питання впровадження та розвитку способів альтернативного вирішення спорів (далі – АВС) загалом і третейського розгляду зокрема відображено в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких слід виділити роботи Н.Л. Бондаренко-Зелінської, Д.Л. Давиденка, С.М. Довганчука, В.П. Козиревої, Н.А. Литвина, М.М. Мальського, Ю.Д. Притики, В.А. Рекуна, Г.В. Севастьянова, О.М. Спектор та ін. Однак зазвичай дослідження проблематики третейського розгляду виносяться за межі інших способів АВС, не прослідковується системність і взаємозв'язок таких способів, можливість їх поєднання тощо.

Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу наявних у світовій практиці способів альтернативного вирішення приватноправових спорів, визначення місця третейського суду в цій системі як одного з найбільш ефективних способів вирішення юридичних конфліктів.

Для досягнення поставленої мети було поставлено такі головні завдання: дослідити види й особливості застосування наявних у світовій практиці способів альтернативного вирішення приватноправових спорів; визначити критерії для класифікації способів альтернативного вирішення спорів і здійснити таку класифікацію; окреслити основні ознаки, спільні риси та відмінності третейського розгляду, таким чином визначивши його місце серед способів.

Виклад основного матеріалу. Практика альтернативного вирішення цивільно-правових спорів (Alternative Dispute Resolution, скорочено – ADR), що вперше була впроваджена у США у 60-х роках ХХ століття як «приватне правосуддя» (private justice) та набула широкого застосування в багатьох розвинених країнах світу, серед яких Німеччина, Франція, Канада тощо. Також паралельно в закордонній практиці використовуються терміни EDE – Effective Dispute Resolution (ефективне розв'язання спорів) та Amicable Dispute Resolution (дружнє розв'язання спорів). В Україні також знайшли застосування окремі процедури альтернативного вирішення спорів (третейський розгляд, міжнародний комерційний арбітраж, переговори, обговорюється питання впровадження на законодавчому рівні медіації), однак слід констатувати, що значного поширення зазначені способи не набули.

Для визначення співвідношення третейського розгляду з іншими способами АВС, насамперед, необхідно визначити, що собою являє АВС, оскільки на законодавчому рівні в Україні цей інститут не закріплено, а в науковому середовищі відсутнє його однозначне розуміння, постає необхідність звернутися не тільки до досліджень вітчизняних науковців, а й до здобутків представників юридичної науки зарубіжних країн.

На сьогодні в науковій літературі на позначення цього інституту зустрічаються різні поняття: «альтернативне вирішення спорів», «альтернативні способи врегулювання конфліктів» тощо. Розглядаючи зазначене питання, Г.В. Севаст'янов вважає синонімічними поняття «способи АВС», «способи недержавного (приватного) вирішення спорів і врегулювання правових конфліктів», «інститути саморегулювання громадянського суспільства». У літературі також використовуються терміни «альтернативні процедури вирішення спорів» (Д.Л. Давиденко), «позасудові форми» й «досудові форми», що є більш вузькими. М.О. Рожкова пропонує застосовувати термін «позадержавне вирішення та врегулювання спорів», наголошуючи на тому, що зазначене поняття «АВС» не зовсім точно відображає сутність цього інституту, по-перше, через те, що не охоплює собою процедури, не пов'язані з вирішенням спору шляхом винесення обов'язкового для сторін рішення незалежною особою, таким чином залишаючи без уваги процедури, пов'язані з врегулюванням спору, а з його ліквідацією, тобто досягнення сторонами взаємовигідного консенсусу (що здійснюється самими сторонами чи залученою особою – медіатором). А по-друге, не завжди процедури, що передбачають врегулювання спору, є альтернативою державному правосуддю та можуть бути застосовані водночас із судовим розглядом [1, с. 12]. У деяких наукових працях ідеться про альтернативні форми вирішення спорів, альтернативні засоби, методи чи процедури вирішення правових конфліктів (спорів) [2, с. 25–32]. На сьогодні у вітчизняній юридичній літературі на позначення цього інституту використовується саме поняття «альтернативне вирішення (розв'язання) спору».

У найширшому розумінні альтернативне вирішення спорів – це право вибору особою будь-якого незабороненого законом способу вирішення спору чи правового конфлікту залежно від ситуації. Такий підхід дає змогу включати до АВС не тільки судові й позасудові способи захисту, а й звернення до інших уповноважених законом органів – президента, органів виконавчої влади, омбудсмена тощо. Однак, найбільш усталеним у цьому контексті є таке розуміння АРС: 1) як несудового вирішення спорів, тобто аль-

тернативи державному правосуддю (широке розуміння). Таке розуміння надає можливість поєднувати собою всі способи вирішення спорів і врегулювання конфліктів (переговори, посередництво, третейський розгляд тощо), за винятком звернення сторін до суду, хоча, на думку Г.В. Севаст'янова, доцільніше говорити про «недержавне» вирішення спорів, цим самим підкреслюючи приватноправову природу інституту, та виключити з АВС, окрім суду, й інші державні юрисдикційні органи (органи виконавчої влади, прокуратура тощо) [3, с. 95]; 2) як способу вирішення спору, оснований тільки на досягненні компромісу – посередництво, переговори, примирення (вузьке розуміння), тобто третейський розгляд та арбітраж сюди не включається як такі, що використовують процесуальний, змагальний метод розв'язання спору із застосуванням норм права; 3) як комбінування способів чи моделювання власного способу, виходячи з конкретних обставин справи чи з урахуванням інтересів сторін – переговори-посередництво, арбітраж-посередництво тощо.

Альтернативним вирішенням спорів пропонується вважати погоджений вибір (застосування), виходячи з конкретної ситуації, наявного (медіація, третейський розгляд тощо) або спільного моделювання власного найбільш ефективного недержавного способу вирішення спору чи врегулювання правового конфлікту, способом, не забороненим законом, з метою досягнення необхідного правового результату (установлення суб'єктивних прав та обов'язків сторін) [2, с. 98].

Як правове явище АВС не є однорідним утворенням, на що вказує М.Е. Морозов, а складається з кількох великих блоків – способів АВС, тобто процедур, за допомогою яких досягається мета АВС та під якими розуміються відокремлені правові інститути, що мають загальну спрямованість на врегулювання правових конфліктів і подібні методи регулювання. Спільність права АВС полягає, насамперед, у подібному правовому режимі різних способів АВС, але кожен з них має свої особливості, пов'язані зі специфічним правовим режимом [4, с. 33–39].

Враховуючи принципи автономії волі сторін і свободи договору, сторони вправі обрати будь-який спосіб вирішення спору, а тому не існує вичерпного переліку способів АВС. Однак, аналізуючи закордонний досвід, де АВС є більш поширеним, можна, окрім третейського розгляду, визначити такі основні способи:

1) переговори – найпоширеніша й найпростіша з процедур, оскільки не потребує залучення третіх осіб і додаткових витрат, не має формалізованого порядку, дає змогу водночас застосовувати інший спосіб АВС чи звертатися за судовим захистом. Основним недоліком є неможливість примусового виконання досягнутих домовленостей;

2) попередня незалежна оцінка (early neutral evaluation) – допоміжна (відносно переговорів) процедура, що полягає в залученні відповідного експерта, спеціаліста в певній галузі права для надання висновку відносно можливих варіантів вирішення спору, шансів сторін у разі звернення до суду чи арбітражу та інших, поставлених питань (завичай стосується питань права). Такий висновок не має юридичної чи доказової сили й має лише оцінний рекомендаційний характер;

3) незалежний експертний висновок (expert determination) – на відміну від попередньої незалежної оцінки, залучення експерта має на меті здебільшого встановлення певних фактів (економічного, технічного, фінансового характеру тощо);

4) рекомендаційний арбітраж (non-binding arbitration) – запрошений арбітр надає власну оцінку доводам сторін, спираючись на досліджені під час прискореної арбітражної процедури докази. Процедура розгляду також не формалізована, а висновок арбітра не є обов'язковим та не підлягає примусовому виконанню;

5) медіація – переговори між сторонами за участі третьої незацікавленої особи, позбавленої права виносити обов'язкове для сторін рішення;

6) «маятниковий арбітраж» (pendulum arbitration) – спосіб АВС, відповідно до якого сторони по черзі надають власні варіанти мирової угоди, а арбітр обирає з них найбільш прийнятний. Різновидом такого способу є арбітраж останньої оферти (last offer arbitration), за яким сторони після дослідження обставин справи у визначеній послідовності викладають прийнятні умови примирення, а третейський суддя обирає ті, що вважає найбільш справедливими.

7) міні-суд (executive tribunal, mini-trial) – розгляд спору комісією, що складається з керівників компаній сторін під головуванням запрошеної нейтральної особи;

8) медіація-арбітраж та арбітраж-медіація – перша модель дає змогу медіатору в разі неможливості примирення сторін винести обов'язкове рішення як арбітра. Друга модель, навпаки, передбачає винесення арбітром рішення, яке залишається неоголошеним до завершення процедури медіації. У разі, якщо досягти консенсусу не вдалося, арбітр оголошує своє рішення, яке має обов'язкову силу, а в разі досягнення компромісу – рішення не оголошується та не набуває законної сили;

9) арбітраж з верхньою та нижньою межею (high-low arbitration) – різновид арбітражу, відповідно до якого арбітр може винести рішення в межах заздалегідь обумовленої сторонами суми, при чому до винесення рішення, арбітр зазвичай не знає, які саме обмеження в сумі встановлені сторонами;

10) приватний суддя (rent-a-judge, private judging) – процедура, що застосовується у США та полягає в розгляді спору суддею у відставці. Однак розгляд справи ведеться за процесуальним законодавством, як і в державному суді, винесене приватним суддею рішення є обов'язковим для сторін, відповідає статусу судового рішення та може бути оскаржено;

11) скорочений арбітраж (adjudication) – процедура, яка застосовується у Великобританії, полягає в прискореному розгляді спору запрошеною незалежною особою, у результаті якого виноситься проміжне рішення. Такий спосіб не вважається модифікацією арбітражу, а тому рішення не може бути примусово виконане, факт його наявності не обмежує сторін у застосуванні інших способів захисту своїх інтересів, а угода, окрім положень про застосування скороченого арбітражу, може додатково містити і третейське застереження [5, с. 78–93; 6]

Щоб визначити місце третейського розгляду в системі способів АВС, необхідно виділити певні види альтернативного вирішення спорів залежно від покладеного в основу класифікації критерію:

1) за належністю до тієї чи іншої сфери правового регулювання:

– публічні – пов'язані з урегулюванням спору в межах цивільного судочинства та нерозривно пов'язані з ним: способи, спрямовані на досягнення компромісу (досудові переговори, досудове чи судове посередництво), способи, спрямовані на винесення рекомендованого рішення (досу-

довий суд присяжних) та способи, спрямовані на винесення обов'язкового рішення (досудовий арбітраж, приватний суддя);

– приватні – способи АВС у вузькому розумінні, тобто ті, які застосовуються виключно за добровільного волевиявлення сторін – переговори, медіація (посередництво), арбітраж, на протипагу зверненню до суду;

2) за ознакою самостійності:

– самостійні (основні) – переговори, претензійний порядок, медіація, третейський розгляд;

– комбіновані (комплексні) – медіація-арбітраж, арбітраж-медіація, міні-суд, омбудсмен, приватна судова система та інші модифікації;

3) залежно від характеру конфлікту:

– спрямовані на розв'язання спорів про право (третейський розгляд, медіація-арбітраж);

– спрямовані на розв'язання когнітивних конфліктів (переговори, медіація);

4) залежно від наявності залучених до вирішення спору та/або розв'язання конфлікту незалежних осіб:

– без залучення незалежних осіб, тобто розв'язання спору самими сторонами (переговори, претензійний порядок);

– з їх залученням (медіація, третейський розгляд, попередня незалежна оцінка чи експертний висновок, міні-суд тощо);

5) залежно від обов'язковості рішення або рекомендацій незалежної особи, яку залучають до вирішення спору та/або розв'язання конфлікту:

– полегшуючі (facilitative) – такі способи, участь у яких бере третя сторона, яка не має консультативних функцій, однак сприяє проведенню процедури врегулювання спору (посередництво);

– консультативні (advisory) – третя сторона наділена можливістю розгляду спору з метою надання рекомендацій щодо встановлення певних фактів і варіантів розв'язання спору;

– визначальні (determinative) – процедури, у яких третя сторона наділена правом розглядати спір із винесенням рішення, що потенційно може бути виконано в примусовому порядку [7, с. 2];

6) за головним принципом, що є основою методу, який використовують для досягнення результату:

– способи, під час яких спір розглядають за принципами змагальності й арбітрування (третейський розгляд, міжнародний комерційний арбітраж);

– способи, під час яких спір розглядають за принципами повного й усебічного врахування інтересів сторін спору та пошуку компромісного рішення (переговори, медіація, омбудсмен);

7) залежно від можливості застосування норм матеріального права:

– юрисдикційні, основані на застосуванні норм матеріального права (третейський розгляд, міжнародний комерційний арбітраж);

– неюрисдикційні, основані на погодженні інтересів сторін (переговори, медіація);

8) за обов'язковістю застосування: обов'язкові (обов'язковий претензійний порядок зі спорів, що впливають із договорів транспортування, вирішення колективних трудових спорів) та факультативні (добровільні), які ґрунтуються на домовленості сторін;

9) залежно від порядку застосування способів АВС (Г.В. Севастьянов):

– позаюрисдикційні (будь-який спосіб АВС) – незалежне застосування способів АВС як самостійних інститутів саморегулювання громадянського суспільства;

– доюрисдикційні (переговори, примирення, посередництво) – установлені законом чи угодою сторін та оснований на методи врегулювання правового конфлікту способи, застосування яких обов'язково передують зверненню до державних юрисдикційних органів;

– юрисдикційні – такі способи, застосування яких можливе після звернення до державних юрисдикційних органів до винесення ними рішення чи вже на стадії виконання;

10) залежно від методу, що застосовується для досягнення результату (Г.В. Севастьянов):

– із застосуванням методу «вирішення спору (винесення рішення)» чи «методу застосування норм права (змагальний)» – розгляд спору третейським судом чи міжнародним комерційним арбітражем;

– із застосуванням методу «врегулювання правового конфлікту (пошуку компромісу)» чи «узгодження інтересів сторін (досягнення консенсусу)», що застосовується самими сторонами чи залученою ними особою – посередництво (медіація), переговори;

– із застосуванням «рекомендаційного» методу (експертної оцінки) – арбітраж із рекомендаційним рішенням, міні-суд, спрощений суд присяжних, незалежна експертиза з рекомендаційним рішенням тощо;

– із застосуванням «змішаного (комбінованого)» методу – посередництво-арбітраж, арбітраж-посередництво тощо [8, с. 8; 9, с. 105–106].

Відповідно до Закону України «Про третейські суди», третейський суд – це недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням зацікавлених фізичних та/або юридичних осіб у встановленому законом порядку для вирішення спорів, які виникають із цивільних і господарських правовідносин [10]. Основним завданням інституту третейського судочинства є захист майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб унаслідок усебічного розгляду й вирішення спорів відповідно до чинного законодавства.

Порівнюючи третейський розгляд з іншими формами АВС, можна виділити як спільні риси, характерні всім чи декільком способам АВС, а також і суттєві відмінності. Найбільше розбіжностей третейського розгляду прослідковується порівняно з погоджувальними способами АВС. Відмінність третейського розгляду від попередньої незалежної оцінки та експертного висновку полягає в тому, що залучені спеціалісти чи експерти не вирішують питання права, установлюючи лише факти; ними не здійснюється розгляд обставин справи й доводів сторін; висновки експертів не тягнуть за собою юридичних наслідків – вони не можуть бути звернені до виконання, а слугують лише для встановлення певних обставин, важливих для подальшого розв'язання спору сторонами. Рекомендаційний арбітраж, хоча і проходить за спрощеною процедурою, подібною до третейського розгляду, все ж не тягне юридичних наслідків: винесене рішення є оцінкою позицій сторін на основі обмеженого ознайомлення арбітра з обставинами справи.

Третейський розгляд і медіація, хоча й полягають у залученні незалежної особи, мають різну спрямованість і методи. Медіація, на відміну від арбітражу, має на меті не винесення обов'язкового для сторін рішення, а врегулювання спору шляхом досягнення компромісу, тобто медіатор не оцінює обставини спору з позиції норм права та

не досліджує докази, а є посередником між сторонами, які самостійно визначають умови для припинення спору, що надалі оформлюється мировою угодою. Саме тому різняться й методи досягнення поставленої мети: змагальний в арбітражі та погоджувальний для медіації. Добровільність медіації полягає в тому, що сторони, по-перше, мають рівноправний статус і не займають позицію позивача чи відповідача, а по-друге, можуть у будь-який момент вийти в односторонньому порядку з процесу посередництва, тоді як у третейському розгляді позивач не може ухилитися від подачі позову до арбітражу, подавши його до державного суду, а відповідач – відмовитися від участі в третейському розгляді, якщо провадження в арбітражі вже розпочалося. Враховуючи вищевикладене, зазвичай, мирова чи інша угода, укладена в результаті медіації, не має самостійного значення: вона не може бути звернена до виконання шляхом видачі виконавчого документа. Деякі правові системи встановлюють можливість її примусового виконання як арбітражного рішення, якщо дотримано вимогу щодо затвердження судом чи нотаріального засвідчення (наприклад, Німеччина, де як посередник може бути нотаріус) або взагалі без дотримання додаткових вимог.

Зв'язок третейського розгляду з комбінованими способами АВС (примирливо-змагальними) прослідковується саме через запозичення певних елементів розгляду спору з класичного арбітражу: наявність арбітра, ухвалення ним рішення за результатами процедури дослідження позицій сторін і доказів; хоча в результаті таке рішення однаково не набуває обов'язкового характеру й не може бути виконане примусово (маятниковий арбітраж, арбітраж останньої оферти). Медіація-арбітраж та арбітраж-медіація, у свою чергу, характеризуються тим, що їм притаманна наявність обов'язкового рішення, винесеного арбітром, яке може бути примусово виконане в загальному порядку, що застосовується до арбітражних рішень. Однак таке рішення виконується примусово, якщо спір не вдалося вирішити шляхом медіації.

Змагальні способи АВС, до яких і входить третейський розгляд, мають спільні методи та мету. Така модифікація класичного арбітражу, як арбітраж з верхньою й нижньою межею, повністю відтворюючи процедуру розгляду спору третейським судом, має відмінність лише в обмеженні арбітра щодо суми, у межах якої може бути винесене рішення. Приватний суддя, у свою чергу, відповідно до законодавства США, виступає як суддя, а не арбітр, і застосовує процесуальне законодавство при розгляді справи, а винесене рішення за наслідками тотожне судовому рішення.

Третейському розгляді притаманні деякі риси, які ставлять окремим блоком цей спосіб АВС від інших, серед них можна навести такі:

– наявність чіткого законодавчого регулювання діяльності третейських судів та арбітражу. Наразі, це єдиний спосіб АВС, що знайшов своє законодавче закріплення (якщо не враховувати порядок досудового врегулювання спорів, закріплений у Розділі II Господарського процесуального кодексу України та спосіб вирішення трудових спорів примирною комісією і трудовим арбітражем). Окрім цього, діють положення та внутрішні регламенти постійно діючого третейського суду, обов'язкові для сторін;

– формалізований характер діяльності з розгляду спору – з усіх способів АВС третейський суд найбільше наближений до судового розгляду, як за процедурою, так і за методами. У практиці Європейського суду з прав людини діяльність третейського суду розглядається як форма здійснення

правосуддя нарівні з державними судами [11], а в правовій доктрині США через негнучкість процедури ставляться питання про неможливість подальшого включення до системи ABC [12];

– юрисдикційний характер діяльності третейського суду – арбітром вирішуються питання не тільки факту, а й права, із застосуванням чинного законодавства, без узгодження інтересів сторін і без мети припинення конфлікту;

– виключення з підвідомчості третейський судів у силу положень закону певних категорій спорів, хоча щодо інших способів ABC такі виключення відсутні;

– відсутність прямої залежності наслідків розгляду спору від готовності сторін співпрацювати: сторона не може в односторонньому порядку відмовитися від участі в арбітражі, сам факт укладення третейської угоди, яка відповідає вимогам закону, є перешкодою для судового вирішення цього спору.

Отже, третейський розгляд є самостійною формою розв'язання цивільно-правових спорів про право із залученням незацікавлених незалежних осіб, рішення яких є обов'язковим для сторін. Арбітражу притаманні як загальні принципи альтернативного вирішення спорів (рівності сторін, законності, диспозитивності), так і власні (принцип змагальності, арбітрування).

Список використаної літератури

1. Рожкова М.А. Средства и способы правовой защиты сторон коммерческого спора / М.А. Рожкова. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 416 с.
2. Севастьянов Г.В. Концепция частного процессуального права (права альтернативного разрешения споров) / Г.В. Севастьянов // Третейский суд. – 2009. – № 1. – С. 25–32.
3. Севастьянов Г.В. Теоретические основы альтернативного разрешения споров: концепция частного процессуального права / Г.В. Севастьянов // Хрестоматия альтернативного разреше-

ния споров : [учебно-методические материалы и практические рекомендации] / сост. Г.В. Севастьянов. – СПб. : АНО «Редакция журнала «Третейский суд», 2009. – 528 с. – С. 91–121.

4. Морозов М.Э. Общее описание концепции частного процессуального права (права АРС) / М.Э. Морозов // Третейский суд. – 2009. – № 1. – С. 33–39.

5. Альтернативные способы разрешения споров между субъектами предпринимательской деятельности. – М. : Научный эксперт, 2013. – 272 с.

6. Roberts S. Dispute Processes: ADR and the Primary Forms of Decision-Making / S. Roberts, M. Palmer. – New York : Cambridge University Press, 2005 – 391 с.

7. Sourdin T. Alternative Dispute Resolution and the Courts / T. Sourdin. – Sydney : Federation Press, 2004. – 155 с.

8. Спектор О.М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.М. Спектор ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 18 с.

9. Севастьянов Г.В. Теоретические основы альтернативного разрешения споров: концепция частного процессуального права / Г.В. Севастьянов // Хрестоматия альтернативного разрешения споров : [учебно-методические материалы и практические рекомендации] / сост. Г.В. Севастьянов. – СПб. : АНО «Редакция журнала «Третейский суд», 2009. – 528 с. – С. 91–121.

10. Про третейські суди : Закон України № 1701-IV від 11.05.2004 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – № 35. – Ст. 412.

11. Рішення у справі «Regent Company проти України» від 3 квітня 2008 року : Європейський суд з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-85681>.

12. Sternlight, Jean R. Is Binding Arbitration a Form of ADR?: An Argument That the Term “ADR” Has Begun to Outlive Its Usefulness // Journal of Dispute Resolution. – 2000. – № 1. – С. 97–111.